

Keszy-Harmath Dániel

A Facebook használata az anyanyelvi nevelésben

A tanulmány egy olyan módszertani-pedagógiai ötlettárat mutat be, amely az egyik legnépszerűbb közösségi oldal, a Facebook alkalmazásából indul ki. A Facebook anyanyelvi órán és azon kívül is bevonható az anyanyelvi kompetencia fejlesztésébe. Az ötlettár olyan alkalmazási lehetőségeket kíván bemutatni általános és középiskolai tanárok számára, amelyek az utóbbi időszak kutatási eredményeit is figyelembe veszik. A másodlagos írásbeliség, az internetes kommunikáció vagy e-kommunikáció késleltetettsége, tervezhetősége miatt más, mint a tanórán megszokott, leginkább gyakoroltatott elsődleges írásbeliség, éppen ezért fontos olyan feladatgyűjteményeknek és ötlettáraknak a létrehozása, amelyek ezek alkalmazását rendszerezik, értékelik. A tanulmány feladatötleteket nyújt a retorika, a stilisztika, a kommunikáció témakörében, valamint olyanokat, amelyek alkalmasak az órai ráhangolódásra is.

A Facebook szerepe ma

2014 elejére az éppen tíz éve, 2004-ben alapított közösségi oldal, a Facebook regisztrált felhasználói profiljainak a száma a Social Bakers nevű, statisztikákat összeállító cég szerint 1,2 milliárd főt számlál világszerte. Ebből Magyarország a 43. helyen áll 4,8 millió regisztrált profillal (1). Majdnem minden második magyarra jut tehát egy felhasználói oldal. Nyilvánvaló tehát, hogy a közösségi oldal népszerűsége igen nagy méreteket öltött.

A Facebook – mint a Web 2.0 egyik megjelenési formája – az emberi kommunikáció és érintkezés egyik népszerű lehetősége napjainkban. A Web 2.0 „olyan szoftverekre épül, amelyek lehetővé teszik a közösségi tevékenységekben való tömeges részvételt. A felhasználók magukat és érdeklődésüket mediatizált terekben fejezhetik ki, és az így kialakított reprezentációk útján léphetnek kapcsolatba egymással” (Koltay 2011). Facebookon tarthatjuk a kapcsolatot az ismerőseinkkel, követhetjük életük eseményeit a hírfolyamon, az ismerőseink idővonalán (vagyis a saját életeseményeit, valamint az érdeklődési körét bemutató oldalán; a régebbi verzióban ezt üzenőfalnak nevezték), azonnali és késleltetett üzeneteket is válthatunk (azaz csetelhetünk és levelezhetünk), játszhatunk, felkelthetjük egymás érdeklődését a legutóbb olvasott könyv vagy a legújabb film iránt, és még számtalan más alkalmazást is elérhetünk az oldal segítségével.

A magyar nyelvű Facebook-kutatások nyilvánvalóvá tették (Tóth-Mózer–Lévai 2011; Keszy-Harmath 2013), hogy az oldalon jelen vannak a pedagógusok is. Többségük aktív felhasználója a Facebooknak, de nem mindegyikük tudja, hogy a tanítás során vagy a pedagógiai munka egyéb területein használhatja-e az oldalt, és ha igen, mire. A használhatóság és az illőség, vagyis az elektronikus ethosz (Balázs 2010) kérdései is megosztják a társadalmat (Hershkovitz–Forkosh-Baruch 2013). A korábban említett magyar nyelvű kutatások kimutatták, hogy a tanárok többsége látja, hogy milyen lehetőségeket kínál a Facebook a pedagógusi munkában. Ehhez azonban nélkülözhetetlen az, hogy a tanár valamennyire elválassa a magánszférát és a hivatását, vagyis a magánéletéhez kapcsolódó eseményeket, érdeklődési körét, nézeteit ne tárja a diákjai elé. Ugyanezt teszi a pedagógus a tanórán is, például egy osztályfőnöki óra keretében (vagy akár szakóra, idegen nyelv, irodalom keretein belül): mesél, példázatot mond, de mindig betartja az íratlan és az írott etikai szabályokat. Sok pedagógus attól fél, hogy a közösségi oldal használatakor nem tudja elválasztani a magánéletét és a hivatalos közeget, holott ez működhet úgy is, hogy egy felhasználói profil alatt zárt csoportokat hozunk létre diákjainkkal, kollégáinkkal, és velük kizárólag ott lépünk kapcsolatba. A magánéletünk

eseményeit, fotóit, az érdeklődési körünket megtartjuk a szorosabb (közeli) ismerőseinknek. A zárt csoport történéseit csak a csoporttagok látják, tehát szinte osztálytermi körülményeket biztosíthatunk. Az ethosz azonban ilyenkor is él. A tanár ugyanolyan keretek között mozog, mint az osztályteremben, még akkor is, ha személyes kontaktust nem teremt a diákokkal, és a másodlagos írásbeliséget, az internetes kommunikációs formát használja. Az 1. ábrán egy iskolarádió szervezési feladatait ellátó zárt Facebook-csoport bejegyzését láthatjuk, ahol a tanár feltöltött egy olyan Excel-fájlt, amelyben a következő hónap szerkesztői-műsorvezetői beosztását ismerteti. A csoport a tanár moderálásával működik, de a részt vevő diákok is tölthetnek fel anyagokat, azaz megoszthatják ötleteiket a többiekkel. A zárt csoport tanulókörök, tantárgyi foglalkozások terepe is lehet, de a tehetséggondozás, a versenyekre való felkészítés segédeszközeként is szolgálhat. Ezekben a csoportokban a bejegyzéseket és a fájlokat megosztó tanárok és diákok különböző nyelvi normák alapján írnak.

1. ábra

Pedagógiai célból létrehozott zárt csoportok a Facebookon (2)

Az internetes kommunikáció jellemzői

Az internetes kommunikáció nyelvészeti vizsgálatának magyar nyelven is széles körű szakirodalmi van (Érsok 2004; Bódi–Veszelszki 2006; Veszelszki 2012). Elsőként említhető jellemzője az, hogy az internetes kommunikáció vagy más néven számítógép által mediatizált kommunikáció (Welch 1999) mindenki számára hozzáférhető, aki internetkapcsolattal rendelkezik. A felhasználó különböző fórumokon, közösségi portálokon, csevegőprogramokon létesít kapcsolatot másokkal a számítógépen keresztül, írásban, különböző műfajokban, mint az e-mail, a levelezőlista, a vitafórum, az élő, internetalapú interaktív műfajok, a csetelés/csevegés (Érsok 2007).

Az internethasználat elterjedése a 14–17 éves tanulók körében gyakorlatilag 100%-os, vagyis mindegyikük rendelkezik digitális kompetenciákkal, azaz digitálisan szocializáltak (Bernát–Fábián 2008), használják a számítógépet, a mobiltelefont, az internetet, a közösségi oldalakat, különböző műfajokban nyilatkoznak meg, és ezekhez a műfajokhoz kapcsolási és használati szabályokat is ismernek. Koltay szerint „az írástudás új formái feltételezik annak ismeretét is, hogy miként alakítják az egyes műfajok az írást, és miként reagálnak erre az olvasók. Fontos részüket képezik azok az ismeretek is, amelyek a különböző technológiáknak az információ továbbításában betöltött szerepével kapcsolatosak. Az írástudás új formáinak birtokában tehát képesek vagyunk arra, hogy megfelelő technológiákat alkalmazzunk az információk különböző célból különböző célközönséghez és különböző műfajok formájában történő továbbítására” (Koltay 2011). A Facebook népszerűsége is nagy a diákok körében, a Social Bakers felmérése szerint Magyarországon a tinédzser korosztály (13–17 éves tanulók) az összes Facebook-felhasználó 12%-át, a 18–24 évesek 23%-át teszik ki (1). A hozzáférés lehetősége megvan otthon, a munkahelyeken, így a tanárok számára az iskolákban is. Előnyös tulajdonsága még a közösségi oldalnak a gyorsaság, vagyis az, hogy rövid idő alatt tudunk megosztani információkat (csevegés, üzenetváltás, tartalmak közzététele az idővonalon, azaz posztolás). Jellemző még

rá az interaktivitás, valamint a késleltetett interakció, vagyis az, hogy közvetett módon, különböző térben vagy időben is elérhetik egymást a résztvevők. A tanár zárt csoporton belüli posztjára a tanuló azonnal reagálhat, ha éppen online tartózkodik, de válaszolhat rá később, amikor este hazaért az edzésről vagy a különóráról.

Balázs Géza szerint fontos a kairosz szerepe az e-kommunikációban, vagyis az, hogy a megfelelő alkalmat megragadva legyünk jelen mindenütt (Balázs 2010). Amikor például egy diák elsőként veszi észre a tanár felhívását a Facebook hírfolyamán, előnyhöz jut egy projektmunkában vagy egyéb feladatban. Az utolsó és egyben a legmeghatározóbb jellemző pedig az, hogy publikus, tehát a Facebook idővonalán és hírfolyamán zajló kommunikáció nyilvános. Beállíthatjuk, hogy mely ismerőseink, mely csoportok láthatnak bizonyos bejegyzéseket, továbbá azt, hogy mely ismerőseink elől rejtünk el valamit az idővonalon. Nagyon fontos, hogy körültekintőek, óvatosak legyünk az adatvédelmi beállításokkal, és mindig az legyen a kommunikáció címzettje, akit eredetileg is annak szántunk.

Az internetes kommunikáció funkciói egy felmérés alapján

Az emberi létezés egyik legfontosabb entitásának, a kommunikációnak elsődleges funkciója a tájékoztatás, az információk közlése, átadása és cseréje (Bańczerowski 2000), ugyanez jellemző a Facebookon zajló érintkezésre is.

Az internetes kommunikáció további jellemzője Szűts Zoltán szerint, hogy ha „a kommunikáció céljának a tér és az idő legyőzését tekintjük, akkor elmondhatjuk, hogy az internetes kommunikáció az információt egyrészt egyre gyorsabban, valós időben képes továbbítani, másrészt pedig a tárhely növekedésének köszönve nagy mennyiségben és hosszú ideig tárolni. Az internetes kommunikáció legyőzi a fizikai távolságot is, melyet az ipusztriális korban elterjedt globális és tömeges légiközlekedés már kikezdett, hiszen egy hipertextben a legnagyobb és egyben legkisebb távolság is kattintásnyi, minden objektum, valamennyi számunkra fontos tudás ugyanis klikkelésnyire van egymástól, illetve a virtuális térbe a fizikai világ bármely pontjáról be lehet lépni” (Szűts 2012). Fontos kiemelni Szűts gondolataiból azt, hogy az információ tárolása időben is végtelen, így jól meg kell gondolnunk, mit teszünk ki a nyilvánosság elé, mert az akár örökre ott maradhat, ugyanis visszakereshetővé válik.

Egy 2012-es kérdőíves vizsgálatban (3) a megkérdezett 50 pedagógus válaszait elemezve van rálátásunk a használati szokásaikra és a véleményükre a Facebookon való tanár-diák kommunikációról (az eredmény a kitöltők száma miatt nem szignifikáns, ehhez további vizsgálatok szükségesek). A válaszadók demográfiai adatai után a Facebook-használat gyakoriságát és céljait, valamint funkcióit vizsgálta a kérdőív, majd a válaszadó tanárok a diákokkal való kapcsolattartásukról nyilatkoztak. A kérdések egy része arra vonatkozott, hogy az oldal mire lehet alkalmas a tanári munkában. A válaszadók által felállított sorrend szerint leginkább az információk közlésére (kötelességekre való emlékeztetés) és az érdeklődés felkeltésére (például irodalmi, művészeti vagy zenei alkotás iránt) a legalkalmasabb, legkevésbé pedig az anyanyelvi kompetencia körébe tartozó fejlesztési feladatokra (szövegértés, helyesírás, szókinccs fejlesztése), valamint a nevelésre vagy a fegyelmezésre. A válaszadók úgy látták, hogy a Facebook a tanári életnek is aktív része, lehet hasznosan is alkalmazni. Segít abban, hogy közelebb kerüljünk a diákjainkhoz, és (véleményünk és akaratunk szerint) kedvezően hassunk rájuk, vagy meggyőzzük őket bizonyos esetekben.

Tanári feladatok a Facebookon a kérdőíves vizsgálat alapján

A kérdőíves vizsgálatból kiderült, hogy ha a tanár használja a Facebookot a diákokkal való érintkezésre, akkor ugyanúgy el kell látnia bizonyos feladatokat, mint a tantermi munka során. Az első ilyen lehetséges feladat a diák kötelességeire való emlékeztetés. A kérdőívben megkérdezettek közül 28-an vallották azt, hogy hasznos

lehet a Facebook, ha a diákot a házi feladatra vagy egyéb kötelességeire akarjuk emlékeztetni. A kérdőív kikérte a tanárok véleményét: olyan állításokat adott meg, amelyekről el kellett dönteniük, hogy egyetértenek-e velük, vagy sem. Az ötvenből 27 válaszadó (54%) úgy vélte, hogy a diákok helyesírása rosszabb a Facebookon, mint a dolgozatokban, de csak 10 válaszadó gondolta úgy (20%), hogy a tanár feladata kijavítani a diákot. 9-en (18%) úgy vélték, hogy a tanár nem reagálhat a diák kiírásaira az idővonalán, 37 válaszadó szerint (74%) azonban a tanár kezdeményezhet és válaszolhat is az idővonalon a diákoknak címezve. Mindössze 6 tanár (12%) értett azzal egyet, hogy a diákok nem írhatnak a tanár üzenőfalára, 32 válaszadó (64%) szerint viszont a tanár és a diák egyaránt írhat a másik idővonalára. A tanórai tanári megszólalásokban a nyelvhasználattal kapcsolatban is vannak elvárások, ugyanez megtalálható az internetes kommunikációban is. A válaszadók 82%-a mondta azt, hogy a tanárnak a Facebookon is ügyelnie kell a helyesírására, de még ennél is többen, 90%-ban azzal értettek egyet, hogy a tanárnak a Facebookon is figyelmet kell fordítania arra, hogy nyelvi stílusa választékos legyen. Mégis a kérdőív egy másik kérdésében, ahol sorrendet kellett létrehozni a Facebook által biztosított lehetséges fejlesztési területei között, a válaszadók az utolsó, azaz a 10. helyre tették a helyesírás javítását (1. táblázat).

A tanárok 42%-a értett egyet azzal az állítással, hogy az udvariassági formulák kötetlenebbek a Facebookon. A válaszadók fele (50%) szerint a Facebook üzenőfalán/idővonalán informális, 12% szerint pedig formális a kommunikáció, 38% pedig nem véleményezte az állítást.

1. táblázat

Mire lehet alkalmas a Facebookon való üzenőfali kommunikáció a tanár és a diák között? (3)

Mire lehet alkalmas a Facebookon való üzenőfali kommunikáció tanár és diák között? (1. = a leginkább erre alkalmas, 10. = erre alkalmas a legkevésbé)		
	Helyezés	Pontok
Információk közlése (például házi feladat)	1.	183
Erdekődés felkeltése (például olvasmány, zene iránt)	2.	215
Személyes kapcsolat, bizalom kialakítása	3.	248
Emlékeztető a diák kötelességeire	4.	257
A diák rá- vagy lebeszélése bármely kérdésben	5.	279
Szókincsfejlesztés	6.	299
A tanár népszerűségének a növelése	7.	301
A szövegértés fejlesztése	8.	313
Nevelés, fegyelmezés	9.	325
A diák helyesírásának a javítása	10.	330

A tanulmány következő részében bemutatott feladatgyűjtemény ezekre a véleményekre és a kérdőívben szereplő egyéb lehetséges feladatokra, célokra, lehetőségekre épít, valamint egy diskurzuszvizsgálat eredményeit is felhasználja.

Diskurzuselemzés

A Facebook idővonali bejegyzéseiben a szerepek folyamatosan cserélődnek. A bejegyzést író tanár kezdeményez, de a hozzászólásban reagáló diák is kerülhet ebbe a szerepbe egy másik fordulóban. Fordulónak az egy beszélő által elmondott szöveget tekintjük (Boronkai 2009). A fordulókban szomszédsági párok alakulnak ki. Ez a két fogalom a diskurzuselemzés alapeleme, a kutatás alapját is ez adta. Boronkai szerint a diskurzus olyan nyelvi jelenség, amely egyszerre jelenti az egyes megnyilatkozások létrehozásának és befogadásának egymással kölcsönhatásban lévő folyamatát. A Facebook idővonalán zajló diskurzusok írásban zajlanak, de az elektronikus kommunikáció a szóbeliség és az írásbeliség határán áll, részben mindkettő jegyeit mutatja. Véglegesen sosem lezártak, hiszen hosszú idő elteltével is lehet hozzászólni, azaz

kommentet írni egy bejegyzésre. Ha a bejegyzés maga tervezetten jön is létre, a rájuk érkezett kommentek többsége spontán természetű, hiszen a bejegyzés írója nem mindig címzi direkt módon az üzenetet. Az üzenet bárkit megtalálhat, bármelyik felhasználó része lehet egy diskurzusnak. Maga az üzenet nem feltétlenül válik interaktívvá, hosszú idő után is érkezhet rá válasz, így időbeli korlátok sincsenek (Keszy-Harmath 2013).

Összesen 33 írásbeli, Facebookon létrejött diskurzust vizsgáltam meg. Ezeket név és arckép nélkül rögzítettem, és megfigyeltem a hagyományos szomszédsági párok létrejöttének a folyamatát (vagyis azt, hogy melyik diskurzusban jött válasz a diákoktól a tanári bejegyzésekre), továbbá ezek számát és arányát. Az alábbi szomszédsági párokat kerestem: kérdés-válasz, üdvözlés-üdvözlés, kérés-teljesítés, ajánlattétel-elfogadás, parancs-engedelmisség, bók-elfogadás/elutasítás (Boronkai 2009). A diskurzusokat ezekbe a kategóriákba soroltam, de volt olyan hiányos vagy nem a hagyományos módon zajló diskurzus, amely újfajta szomszédsági párt tartalmazott. Ezen kívül vizsgáltam az új feladattípusokat és ötleteket, ezeket az alábbiakban összefoglalom. Reprezentatív felmérés és szignifikáns eredmény csak további anyaggyűjtéssel és elemzéssel valósulhat meg. A 33 diskurzusból 21 férfi, 12 pedig női adatközlőtől származik. Foglalkozásukat tekintve mindegyikük tanár, életkori átlaguk 40,8 év volt. Ez a 33 diskurzus a forrása, kiindulópontja azoknak a feladattípusoknak is, amelyek a következő részekben szerepelnek.

Ráhangolódás, jelentésteremtés, reflektálás

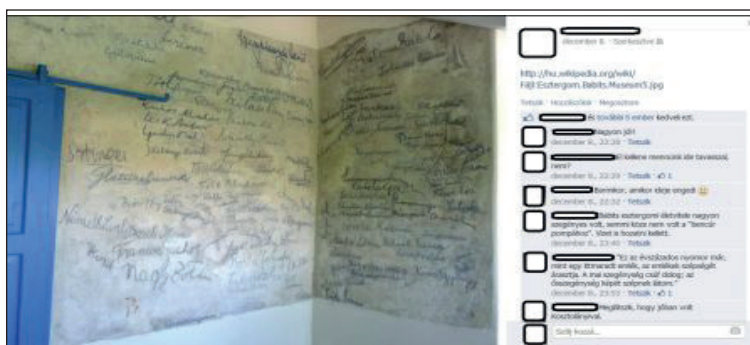
A Facebook nem osztálytermi körülmények közötti kommunikációra épül, ennek ellenére ugyanúgy vizsgálható a tanári megnyilatkozások milyensége, célja, aránya és a tanári kérdés típusai (Antalné 2006). Az anyanyelvi kompetenciát is fejlesztő tanítási-tanulási módszer egyik ábrázolása az RJR-modell (Pethőné 2007: 82–94), amely a tanítás-tanulás három fázisát, a ráhangolódást, a jelentésteremtést és a reflektálást különbözteti meg. Az óramodell használható, alkalmazható több területen, így az anyanyelvi nevelésben is, és a Facebookon vizsgált tanári megnyilatkozások is rendszerezhetők az alapján, hogy a pedagógiai munka melyik fázisához köthetők.

A három fázis közül az első a ráhangolódás fázisa. A ráhangolódási gyakorlatok a tanulók előzetes tudásának a mozgósítására, a motiválásra, az érdeklődés felkeltésére, az új probléma felvázolására fókuszálnak, és megfelelő kontextust biztosítanak az új ismeretek számára, ennek köszönhetően – remélhetőleg – tartósan be is ágyazódnak az új információk (Petres Csizmadia 2013). Az idővonal segítségével felhívhatjuk diákjaink figyelmét kulturális eseményekre, a következő tananyagokkal kapcsolatos hírekre, információkra. Mindezek megjelennek a diákok hírfolyamán. Egy már vizsgált Facebook-diskurzusban az adatközlő tanárnő kulturális programajánlatot tesz két 11. évfolyamos osztálynak, a felújított Madách-kastély megtekintésére hívja fel a figyelmet („11. XX és 11. XX! *Elmegyünk tavasszal?*”). A bejegyzésben hiperhivatkozást használ, vagyis a diskurzusba ágyazza az esemény elérhető linkjét. A diskurzusba kapcsolódó diák (D1) kiegészíti a szomszédsági pár hiányzó tagját, és válaszol a kérdésre (D1: „*Én benne vagyok, mehetünk!*”), mire egy másik diák (D2) szintén helyesel (D2: „*Én is!* ☺”). A programajánlónak ez a legegyszerűbb módja, hiszen a linkhez automatikusan képet is csatol a Facebook a bejegyzésbe, ezzel is növeli az odakattintások lehetséges számát.

Egy másik bejegyzésben az egyik tanárnő sokkal komplexebb ráhangolódási, érdeklődést felkeltő feladatot írt ki az idővonalára: „*Aki 1-1 hét során a számomra legértékesebb – irodalommal kapcsolatos – oldalt, rendezvényt, könyvet, folyóiratot, verset osztja meg velem néhány tartalmas és igényes mondattal ajánlva, és állja a sarat az esetleges kérdéseimmel, ellenvéleményemmel (vagy másokéval) kapcsolatban, az kap egy ötöst. A verseny feltétele, hogy hetente legalább öt jelölt legyen. A hét hétfőn kezdődik, és vasárnap éjfélkor ér véget. Az őszi, téli, tavaszi szünetek is versenyben vannak. (A tanév végéig kb. 37 hét van még!)*”. Ebben a bejegyzésben a tanár nemcsak arra sarkallja a diákot, hogy érdeklődést keltsen, hanem kritikai véleményformálást is elvár

tőle, valamint bevon másokat is a programajánló diskurzusba. Vitára, megbeszélésre ösztönzi a diákokat, így ez tulajdonképpen már a jelentésteremtés és a reflektálás fázisához tartozik. A versenynek nagyon korrekt, pontos, ugyanakkor nagyvonalú feltételei vannak, és a jutalom garanciája motiválhatja is a diákokat. A tanár ügyelt a nyelvi megformáltságra is, a bejegyzés megfelel a mai magyar helyesírás szabályainak és normáinak, de nem köti ki, hogy a diákoktól várt bejegyzés is ilyen legyen.

A következő bejegyzésben (2. ábra) a tanár mindössze egy képet posztolt, amely az esztergomi Babits Múzeum egyik érdekes falát ábrázolja. A magyartanár a tananyaghoz kapcsolódó tanulmányi kirándulást ajánlja a diákoknak.

2. ábra
Programajánló az üzenőfalon (4)

A reflektálás fázisához kapcsolódóan a későbbiekben láthatunk majd példákat az érvelés témakörénél.

Stílusgyakorlatok

Írhatunk a Facebookra olyan bejegyzéseket is, amelyekben kifejezetten olyan programajánlót várunk, amelyben a diáknyelv saját nyelvhasználatától különböző, precíz, szofisztikált stílusban írnak, vagyis stílusgyakorlatokra is kiválóan alkalmas az oldal. A nyelvi stílus megválasztása alapvető probléma a diákok dolgozataiban és osztálytermi kommunikációjában. Ha azt erősítjük bennük, hogy az internetes kommunikáció mennyivel megengedőbb, mint az osztálytermi elsődleges írásbeliség, akkor jobban elkülönítik majd a két közeget, és helyesen kezelik a két, egymástól eltérő normakövetést.

Fontos az anyanyelvi nevelésben, hogy ne csupán tanítsuk az internetes kommunikáció sajátos nyelvi jellemzőit és stílusbeli sajátosságait, és nyomtatott változatban vigyünk be példákat a tanórákra, hanem élőben, online is kommunikáljunk. Az iskolák felszereltsége változó, de arra kevés példát látunk, hogy az anyanyelvi órákat számítógépes teremben tartanak. Pedig az ilyen óráknak nemcsak az az előnye, hogy demonstrálni és gyakoroltatni lehet az e-kommunikációt, hanem kialakíthatunk virtuális közösségeket is, újfajta szabályrendszert sajátíttathatunk el a diákokkal egy számukra sokkal ismerősebb, valamivel kötetlenebb és kellemesebb környezetben, így motiváljuk is őket a közös munkára. A legalapvetőbb feladatok közé tartozik az, ha a tanár stilisztikai hibát követ el a bejegyzésében, és arra kéri a diákokat, hogy javítsák ki a hibát. Ilyenkor mindig tisztázni kell, hogy milyen norma szerint hiba a hiba. Ennek segítségével érzékeltethetjük a társalgási, magánéleti stílus és a hivatalos stílus közti különbséget.

Gyakoroltathatjuk az udvariasság kérdéskörét is. A magázás/önözés és a tegezés közti különbségtétel sok diák számára okoz gondot még középiskolában is. A Facebook egyik sajátossága, hogy ha valakit meg akarok szólítani, ki akarok emelni egy bejegyzésben, akkor a nevét *betaggelhetem*, vagyis belinkelhetem a bejegyzésbe. A *tag* úgy keletkezik, hogy a megszólított nevét begépeljük, a Facebook automatikusan hiperlinket társít hozzá, és ezt leggyakrabban kék betűszínnel kiemelve jeleníti meg a bejegyzésben (ez böngészőnként eltérő lehet, illetve a mobilalkalmazások esetén is másképpen jelenik meg). A diákok sokszor bejelölik tanárukat

és osztálytársaikat ugyanabban a bejegyzésben, de nem tesznek különbséget az önözéssel/magázással, hanem tegező formában írják le a mondatot. Ezért fontos gyakoroltatni a szabályokat, és tudatosítani bennük, hogy a magázás/önözés ugyanúgy él az e-kommunikációban is, mint az elsődleges írásbeliségben.

A hivatalos stílus sajátosságait is megfigyeltethetjük a diákokkal: az is lehet feladat, hogy olyan idővonalat hozzanak létre, amely online önéletrajzként, vagyis hivatalos szövegtípusként funkcionál. Felhívhatjuk diákjaink figyelmét arra, hogy ez ma már nagyon divatos formája az önéletrajzírásnak, több cégről köztudott, hogy az állásra jelentkezők Facebook idővonalát/adatlapját nézik meg, és többek között ez alapján döntenek a felvételi jelentkezésről. Az idővonal melletti *Névjegy* fülben található a felhasználó alapadatai, lakhelyei, munkahelyei, iskolái és elérhetőségei, így gyakorlatilag a hagyományos és a modern amerikai típusú önéletrajz mellett ez a harmadik, digitális típusú önéletrajz. A továbbtanulásban és a munka világában használt szövegtípusok közül talán ez a legfontosabb számukra, így érdemes egy egész tanórát a számítógépes teremben, hogy mindenki a saját oldalát változtassa hivatalos önéletrajzá, majd utána a diákok és a tanár is reflektáljanak ezek erényeire és hibáira. A tanárnak fel kell hívnia a figyelmet a biztonsági és az adatvédelmi beállításokra, és a diákoknak meg kell tanulniuk, hogy mit oszthatnak meg felelősséggel a nagy nyilvánosság előtt.

Irodalom a Facebookon

A szépirodalmi szövegek jelenléte a Facebookon szintén mindennapos dolog. Tanárként és magánemberként is oszthatunk meg idézeteket irodalmi művekből, és ezeket különböző feladatokhoz használhatjuk. Nemrégiben terjedt el az oldalon az a „játék”, miszerint a megosztó kiteszi az idővonalára a játék szabályait, és a bejegyzést lájkolóknak a bejegyzés kommentjeibe ajánl egy költőt. A lájkoló utánanéz a kapott költőnek, és később a saját idővonalán közzétesz tőle egy verset, mellékelve a játékszabályokat is, így majd a bejegyzése lájkolóinak ő ajánlhat költőt. Indoklást vagy véleményt is megfogalmazhatnak a diákok a választott verssel kapcsolatban. Az üzenőfali bejegyzések kommentjei között sok új információ is felbukkanhat a gyűjtőmunka eredményeképpen. Egy ilyen tanári bejegyzést láthatunk a 3. ábrán, ahol a diákok közül először nem mindenki érti a játék lényegét, ám a pedagógus útbaigazítja őket.

3. ábra
Versajánló lánc a Facebookon (4)

További módja a szépirodalom alkalmazásának egy olyan új kezdeményezés, amely szerint a költészet napja alkalmából versmaraton lehet tartani a virtuális térben is, nem csupán irodalmi felolvasó délutánokon. Bár tudjuk, hogy a „vers az, amit mondani kell”, mégis kiváló lehetőség ez arra, hogy a diákok maguk keressenek

verseket, és kommenteljük őket a megfelelő idővonalai bejegyzésben. A játék lényege az, hogy a költészet napja alkalmából a tanár kiteszi az első verset és a játékszabályokat, a diákok feladata pedig az, hogy megszakítás nélkül, bizonyos időközönként (mondjuk óránként) új verssel folytassák a láncot. A játékot lehet úgy is játszani, hogy a legutolsó vers utolsó szavával kell kezdődnie a következőnek, de úgy is, hogy a vers szerzőjének kereszt- vagy vezetéknévének utolsó betűjével kezdődjön a következő költő nevének első betűje.

Ismertté vált az a 2013 márciusában lezajlott projekt (Unger 2013), amelyben budapesti középiskolások készítettek nagyon színvonalas adatlapokat XIX. századi irodalmi személyiségeknek. Idővonalukon a feltámasztott irodalmi hősök újra csevegnek, magukról az irodalomtörténetből ismert információkat osztanak meg (például Petőfi Sándor megosztja 1848. március 15-ei élményeit). A projektben részt vevő diákok óriási munkát végeztek, a kutatás és a szerkesztés közben komoly ismeretekkel gazdagodtak, ráadásul az adatlapok kedvcsinálóként is funkcionálnak a XIX. századi magyar irodalom megszerettetésében (Unger 2013).

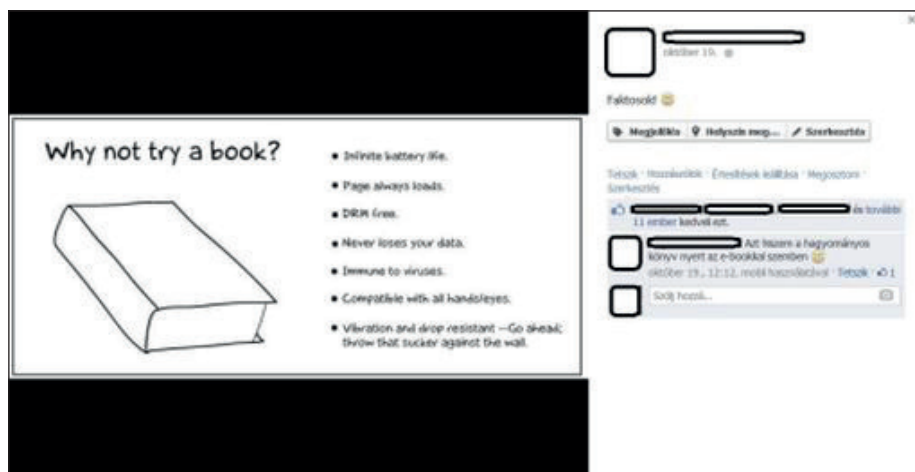
Vita, megbeszélés, retorika

A következő terület, ahol használhatjuk a Facebookot, az a retorika. Külön ág, az úgynevezett e-retorika (Balázs 2010) alakult ki eköré, ahol a cél továbbra is ugyanaz, mint a hagyományos retorikában, vagyis „művelt és erkölcsös közéleti embereket, polgárokat neveljen, akik szóban és írásban képesek a közösség érdekeit hatékonyan képviselni. Olyan polgárokat kíván tehát nevelni, akiknél a szó és a tett összhangban van egymással” (Adamik 2010: 10). A diákoknak felelősségteljesen kell megnyilatkozniuk a nagy nyilvánosság előtt. Ezen a területen is kezdhetjük a munkát hibakereséssel. Például a jó szónok tulajdonságainak tanításánál vihetünk be a Facebookról hozott olyan bejegyzéseket, ahol az ethosz, a pathosz vagy a logosz valamelyikét megszegte a bejegyzés írója. Gyűjtőmunkaként is adhatjuk a feladatot: keressenek a diákok olyan bejegyzéseket, amelyek célja a meggyőzés, és valamilyen ponton sértik az arisztotelészi retorikai hármas egységet. Ha pedig a tanórán ismét lehetőségünk van számítógépes teremben lenni, akkor különböző online retorikai feladatokat végezhetünk az idővonalon.

Kezdetnek a tanár kiírhat valamilyen megosztó, tételmondatként is funkcionáló állítást, amelyre a diákoknak kell megfogalmazniuk a saját érveiket. A feladat sokkal összetettebb és nehezebb, mint a hagyományos, szóban zajló érvpingpong, ugyanis itt a diákoknak figyelniük kell arra, hogy amíg ők saját érvüket, véleményüket megfogalmazzák, addig mások is beírhattak már ugyanarra a bejegyzésre egy másik érvet. Sokkal nagyobb koncentrációt és ezzel együtt átfogóbb szövegértést is igényel a feladat. Vissza kell tudni keresni azt a hozzászólást, amelyre legutóbb reagáltunk, de akár egy kommentben több korábbi hozzászólásra is válaszolhatunk. Mindenesetre itt is rendkívül fontos a szabályok megbeszélése. Lehet úgy is vitázni, hogy ha valaki beírt egy érvet, akkor mindenképpen arra kell válaszolni, de meg is lehet osztani a szerepeket, és lehetséges az is, hogy valaki csak „az utolsó szó jogán” kapcsolódik be a beszélgetésbe, bölcs megfigyelőként összefoglalja az elhangzottakat, és reflektál rájuk.

Az érvelés, a vita területén belül a Facebook arra is alkalmas, hogy egy tanórai, élőszóban lezajlott vitának lezárást adjon. Reflektálni az idővonalon közzétett gondolatokkal vagy képekkel is van lehetőség. A következő idővonalai bejegyzés előzménye egy olyan vitafeladat, amely egy, az emelt szintű érettségi részeként készített reflektálás előkészítése volt. A téma a mai divatos e-book (e-könyv) és a hagyományos könyv elterjedtsége, funkciói, létjogosultsága volt, egészen pontosan a következő: „Az e-book kiszoríthatja a mai tinédzsernek életéből a hagyományos, papíralapú könyvet”. A tanórai vitára reflektál a tanár az alábbi humoros képen (4. ábra). A Facebookon terjedő mémek, azaz modern, digitális toposzok így folyamatosan felhasználási módokkal és jelentéstartalmakkal gazdagodnak, jelen esetben is. Eredetileg a *mém* szót Richard Dawkins oxfordi evolúciós biológus vezette be 1976-ban, hogy leírja a kulturális információátvitelt. „A genetikai evolúció analógiájára, de vele nem azonos módon működő »kulturális evolúció« során a mémek – azaz a kultúra apró

egységei – agyról agyra vándorolnak azért, hogy minél erőteljesebben gyökeret ereszthessenek bennünk” (5).

4. ábra
E-book vs. hagyományos könyv (4)

Nyithatunk vitát erkölcsi kérdésekben is, például az egyenlőség és az igazság egyensúlyáról szól az előzőhöz hasonlóan elgondolkodtató, de humorosnak is mondható kép (5. ábra), amely ugyancsak Facebook-mém. A tanári megosztás érvelési láncot indíthat el, bár a jelenlegi idézett bejegyzésben csak lájkokkal mondták el a véleményüket a témáról a diákok.

5. ábra
Egyenlőség vs. igazság (4)

A vita és a retorika területét a Facebookon is tematikai sokszínűség jellemzi: bármiről megpróbálhatjuk meggyőzni a másikat. Az érvek fajtáit utólag csoportosíthatjuk a létrehozott társalgásokon. Felhívhatjuk a figyelmet arra, hogy újfajta érvek alakulhatnak ki, például a számítógép és az internet adottságainak megfelelően hiperhivatkozások ágyazódnak a diskurzusba, hipertextek jönnek létre. Gyakoroltathatjuk az indukció és a dedukció módszerét is, nyitva hagyott érvrendszereket írhatunk le, amelyeket minél gyorsabban be kell fejezni egy megadott minta alapján. Ugyanilyen behelyettesítéses, kiegészítéses feladat a metaforaképzés, amely a diákok elvonatkoztató gondolkodását, képzeletét, kifejezőképességét stb. fejleszti. A behelyettesítések után itt is lehetőség van a leírt metaforák megbeszélésére. A tanár a bejegyzésben nyitva hagyott kételemű metaforát kezd el (*Az élet egy nagy...*), a diákoknak ezt kell befejezniük a kommentekben.

Szókincs, nyelvhelyesség, helyesírás

A következőkben a szókincsfejlesztés és a nyelvhelyesség kérdését tárgyalom. A korábban ismertetett kérdőíves vizsgálatban a pedagógusok a tíz lehetséges feladat közül igencsak hátra (10-ből a 6. és a 10. helyre) helyezték a szókincs és a helyesírás fejlesztését, pedig ezekre nemcsak az anyanyelvi órákon, hanem minden tanórán szükség van. A szókincsfejlesztő feladatok többsége alkalmazható a Facebookon is. A szókeresés, a szóaktiválás legegyszerűbb módja az, ha egy szó jelentéskörébe tartozó szavakat gyűjtenek, vagy ellentétes és rokon értelmű szavakat keresnek. A következő lehetőségként a képrejtvények, a képviccek, a szóviccek alkalmazását említhetjük egy-egy szó előhívására. A Facebook azért is ad nagyon sok lehetőséget, mert az interneten terjedő képeknek nagy kultusza van, a képrejtvények a legtöbb Facebook-felhasználóhoz eljutnak. Ezeket is alkalmazhatjuk a pedagógiai munkánk során, és a szókincsfejlesztés mellett még szórakoztatnak is. Egy angol nyelvű képrejtvényen például az egyik oldalon egy körte, a másik oldalon fehér üresség volt látható (a megfejtés: *pear* és *disappear*, amely angolul a 'körte' és az 'eltűnik' szavakat jelenti). De hasonló találós kérdés volt a bárányfejű, haltestű lény (*bariton*) vagy a halfejű, telefonáló patás képe (*halló*) is. Ezek elgondolkodtatnak, asszociációkat indítanak el, és végül (így vagy úgy) szórakoztatnak is.

Több érdekes szókereső játék van, amelyek közül érdemes kiemelni azt, amikor hárombetűs szavakat kell előhívni úgy, hogy csak a definíciójukat adják meg, magát a szót azonban nem szabad leírni. Mindig az előző definíció alapján kell a szóban egy betűt megváltoztatni, és az így kapott új szót is körül kell írni. A bejegyzés maga lehet a játék magyarázata, majd az első kommentben megadjuk az első definíciót (*ház tartóeleme*) a megfejtés leírása (*fal*) nélkül, majd a következő hozzászóló tanuló, aki a leggyorsabb, megad egy új definíciót (*retteg*), és az újabb megfejtés sem „hangzik el” (*fél*). A szólánc egyéb típusait is lehet játszani: nagy fegyelmet igényel, oda kell ugyanis figyelni a másokra, és meg kell állni, hogy esetleg valaki helyett ne írjuk le a következő láncszemet, mert ha egyszerre többen is kommentelnek, összeomolhat a lánc, vagy párhuzamosan futó láncok alakulnak ki.

A szókincsfejlesztés további módja lehet az, ha szógyűjtéseket végzünk grammatikai vagy jelentéstani kategóriákra (például *Írjatok igeneveket!*, *Írjatok viszonyzókat!*, *Írjatok indexikus jeleket!*). Szótári szócikkeket is létrehozhatunk az idővonalon. A szó és a magyarázata után azt is be tudjuk jelölni (*taggelni*), hogy melyik szótárból származik a magyarázat, hiszen a *tag* nemcsak valós helyszíneket, városokat, országokat jelölhet, hanem gyakorlatilag bármilyen helyszínt, így egy könyvet is.

A szólások, közmondások, szállóigék gyűjtése is módja lehet a szókincsfejlesztésnek. Az egyik bejegyző tanár többször is kiírt szállóigékre, idézetekre, aranyköpésekre vonatkozó diskurzusokat. A diákok aranyköpéseiből is sokat lehet tanulni, de az is jó módszer, amikor a tanár arra szólítja fel a gyerekeket, hogy posztoljanak egy olyan idézetet, amelyet az elmúlt időszakban olvastak, és annyira tetszett nekik, hogy megosztanák másokkal is. Ugyanez más formában megjelent egy másik bejegyzésben: „*Komolyan fontolgatok egy váratlan dogát: mindenkinek fejből le kell írni 5 idézetet azok közül, amiket az utolsó két hétben osztott meg*”. Ez az emlékezetet is megdolgoztatja.

A helyesírás kérdése vitatható az előíró (preskriptív) és a leíró (deskriptív) nyelvészeti meggyőződés szempontjából (Crystal 1998). Azaz vannak olyan pedagógusok, és ez a kérdőíves vizsgálat megfelelő kérdésénél is kiderült, akik úgy tartják, hogy a tanárnak mindig feladata a diák helyesírási hibáinak a kijavítása, még ebben a közvetlen nyelvi közegben, az internetes kommunikációban is; és vannak olyanok, akik szerint nem szabad direkt beavatkozni, csupán példamutató magatartást tanúsítani. A hibák értelmezése amúgy is normafüggő. Volt olyan, a kérdőívet kitöltő magyartanár, aki megjegyezte, hogy a diákok a bejegyzésben normakövetők, de a hozzászólásokban már nem, és ez jól is van így, mert a műfajnak ez is természetes jellemzője. Az összes hibát kijavítani nem feladatunk; óvatosan, a kedvet és a motivációt megőrizve szabad

csak foglalkoznunk ezzel a kérdéssel. A helyesírási hibák javarészt elgépelésből adódnak. Ha ezeket mind kijavítanánk, az a kommunikáció gördülékenységét akadályozná.

Egyéb tantárgyak

Az anyanyelvi nevelés mellett más lehetőségek is kínálkoznak a tanári Facebook-használatban. Nemcsak a magyarórák tananyagát egészíthetjük ki, színesíthetjük játékokkal, humoros kiírásokkal, hanem tulajdonképpen bármelyik tantárgy esetében is alkalmazhatjuk őket. Erre jó példa a 6. ábra képe, amely matematikai ismereteket elevenít fel, ismételtet: a függvényeket gyakoroltatja egy humoros, jópofa kép segítségével.

6. ábra
Függvények alakjának a gyakoroltatása (4)

Összegzés

A tantermi tanári kommunikáció kutatásának (Antalné 2006) és az anyanyelvi nevelés tanórai lehetőségeinek nagy szakirodalma van Magyarországon, de a tantermen kívüli feladatokról kevés szó esik. Napjaink egyik legelterjedtebb jelensége a Facebookon való kommunikáció, és mint mindenki, a tanár is ember, aki kommunikál, és a kutatások szerint ő is használja az oldalt. A tanulmány arra próbált rávilágítani, hogy a Facebook nemcsak a magánéletben alkalmazható levelezésre, kapcsolattartásra, az érdeklődési területek megosztására, hanem a tanári munka során is. Persze fontos ismerni az etikai határokat, ahogyan a tantermi érintkezés során is figyelünk erre. A tanárnak mindig pontosan tudnia kell, hogy milyen korú diákkal milyen információkat oszt meg. A fő aspektus az anyanyelvi nevelésbe való beemelés, vagyis az, hogy a Facebookot akár otthoni, egyéni, iskolán kívüli használat során, akár a számítógéppel ellátott tantermekben is használhatja a pedagógus szókinccsfelzárkózásra, a nyelvhelyesség és a helyesírás kérdéseinek a megvitatására, meggyőzésre, vitatkozásra, érvelésre, stilisztikai gyakorlatokra vagy szépirodalmi, illetve más művészeti alkotások iránti érdeklődésnek a felkeltésére. Az ötlettár egy olyan kísérlet, amely szabadon bővíthető, gazdagítható.

Irodalom

- Adamik Tamás (főszerk.) 2010. *Retorikai lexikon*. Kalligramm. Pozsony.
- Antalné Szabó Ágnes 2006. *A tanári beszéd empirikus kutatások tükrében*. Magyar Nyelvtudományi Társaság. Budapest.
- Bañcerowski Janusz 2000. *A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Szláv és Balti Filológiai Intézet Lengyel Filológiai Tanszék. Budapest.
- Balázs Géza 2010. Az új médiumok retorikája. [ME.dok] 4: 5–16. <https://www.medok.ro/ME.dok-2010-4.pdf> (2014. január 9.)
- Bernát Anikó – Fábián Zoltán 2008. Digitális írástudás, társadalmi szegmentáltság. In: Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.) *Társadalmi riport 2008*. TÁRKI. Budapest. 66–88.
- Bódi Zoltán – Veszelszki Ágnes 2006. *Emotikonok. Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban*. Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest.
- Boronkai Dóra 2009. *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Ad Librum Kiadó. Budapest.
- Crystal, David 1998. *A nyelv enciklopédiája*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Érsok Nikoletta Ágnes 2004. Sömös, sumus, írj vissza. *Magyar Nyelvőr* 294–313.
- Érsok Nikoletta Ágnes 2007. Az internetes kommunikáció műfajai (Különös tekintettel az interaktív magánéleti műfajokra). Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Budapest.
- Hershkovitz, Arnon – Forkosh-Baruch, Alona 2013. Student-teacher relationship in the Facebook era: the student perspective. *International Journal of Continuing Engineering Education and Life-Long Learning* 1: 33–52. <https://doi.org/10.1504/IJCEELL.2013.051765>
- Keszy-Harmath Dániel 2013. Tanár-diák kommunikáció a Facebookon. In: Haindrich Helga-Anna – Horváth Krisztina – Drávucz Fanni – Karácsony Fanni (szerk.): *A 8. Félúton konferencia (2012) kiadványa*. https://linguistics.elte.hu/studies/fuk/fuk12/feluton8_2012_12_p143-154_Keszy-Harmath.pdf (2014. január 6.)
- Koltay Tibor 2011. Kérdések és válaszok az írástudás új formáiról. *Anyanyelv-pedagógia* 3. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=329> (2014. január 6.)
- Pethőné Nagy Csilla 2007. *Módszertani kézikönyv*. Korona Kiadó. Budapest.
- Petres Csizmadia Gabriella 2013. Élményszerű szövegértés, szövegértelmezés és szövegalkotás. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=435> (2013. június 23.)
- Szűts Zoltán 2012. Az internetes kommunikáció története és elmélete. *Médiakutató* 1. https://www.mediakutato.hu/cikk/2012_01_tavasz/01_internetes_kommunikacio_tortenete/ (2014. január 9.)
- Tóth-Mózer Szilvia – Lévai Dóra 2011. Az online közösségi oldalon lévő tanár-diák kapcsolat kezdeményezése és fogadása a metaforák tükrében. *Oktatás-Informatika* 1–2. <https://www.oktatas-informatika.hu/2011/12/toth-mozer-szilvia-levai-dora-az-online-kozossegi-oldalon-levo-tanar-diak-kapcsolat-kezdemenyezese-es-fogadasa-a-metaforak-tukreben/> (2014. január 7.) <https://doi.org/10.5911/HERJ2011.01.07>
- Unger András 2013. Petőfi és Szendrey Júlia már a Facebookon is incselkedik. https://www.nyugat.hu/tartalom/cikk/petofi_es_szendrey_julia_mar_a_facebookon (2013. december 25.)
- Veszelszki Ágnes 2012. Új írásjelek digitális és kézzel írt szövegekben. *Anyanyelv-pedagógia* 4. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=418> (2013. június 11.)
- Welch, Kathleen 1999. *Electric Rhetoric: Classical rhetoric, oralism, and a new literacy*. MIT Press. Cambridge, MA.
- (1) Hungary Facebook Statistics 2014. <https://www.socialbakers.com/facebook-statistics/hungary> (2014. március 6.)
- (2) Zárt csoport hírfolyam-bejegyzése a Facebookon (www.facebook.com)
- (3) <https://kerdoivem.hu/kerdoiv/577502603/> (2013. június 23.)

(4) Idővonali bejegyzés a Facebookon (www.facebook.com)

(5) <https://www.litera.hu/hirek/mik-azok-a-memek>

Keszy-Harmath, Dániel

The use of Facebook in first-language education

This study introduces a teaching methodological exercise repository that is based on the application of Facebook, one of the most popular social media sites. Facebook can be used in and out of first-language classes and also for the development of first-language competence. The idea repository aims to introduce possibilities of applications for primary and secondary school teachers which take into consideration recent research findings. Due to the delay or plannability of internet - or e-communication, secondary literacy differs from primary literacy that we are used to and practise most in class. Therefore, it is important to create exercise books and idea repositories that organize and evaluate their applications. This study provides ideas for exercises on the areas of rhetoric, stylistics and communication and for exercises suitable for getting tuned for the class.

Kulcsszók: e-kommunikáció, retorika, tanár-diák kommunikáció, anyanyelvi kompetencia, feladattár

Keywords: e-communication, rhetoric, teacher-student communication, first-language competence, exercise repository

Az írás szerzőjéről

Keszy-Harmath Dániel

Budai Középiskola, Budapest, Magyarország

[danielkeszyh\[kukac\]gmail.com](mailto:danielkeszyh[kukac]gmail.com)